

Pregledni rad
UDK 391 (497.5 Vrbovec)
Primljeno 2009-10-29

VRBOVEČKA NOŠNJA

Ljiljana Stanko, Vrbovec

Sažetak

Vrbovečka nošnja nosila se na području današnje općine Vrbovec u samom Vrbovcu i selima koja su nastala do 20. stoljeća, a pripadala su vrbovečkoj i lovrečkoj župi. Žensku nošnju možemo podijeliti na stariji tip – rozanu (sitno nabranu) i noviji – šnitanu (široko nabranu) nošnju. Između dva rata šnitana zamjenjuje rozanu nošnju, koja se u svojoj svečanijoj inačici pojavljuje u posebnim prilikama. Djevojke kosu pletu u pletenice, dok žene nose poculicu koja je znak udate žene. Muškarci su već početkom 20. stoljeća tradicijsku odjeću zamijenili građanskom. U muškoj nošnji poznajemo svečanu i radnu inačicu. Svečanu čine gaće i košulja sitno rozani, kao i ženska nošnja, a radnu čine gaće i košulja istoga kroja, ali nenarozani.

Ključne riječi: vrbovečka nošnja, rozana nošnja, šnitana nošnja, poculica

Vrbovec se smjestio u nizini rijeka Lonje, Česme i Glogovnice. Prema nekim podjelama, smještaju ga u kalničko Prigorje. Okružen je Moslavinom, Bilogorom, kalničkim i zelinskim Prigorjem.

Vrbovečka nošnja nosila se na području današnje općine Vrbovec u samom Vrbovcu i selima koja su nastala do 20. stoljeća, a pripadala su vrbovečkoj župi (Gaj, Krkač, Dijaneš, Celine, Cerje, Luka, Brčevac, Prilesje, Poljana, Pavlovec) i župi Lovrečka Varoš (Lovrečka Varoš, Topolovec, Lukovo, Velika, Gostović). Selo Lonjica, koje pripada župi Brckovljani, i sela Greda, Dulepska, Negovec, Peskovec, Vrhovec, Samoborec i Pirakovec, koja pripadaju župi Rakovec, nose tip moslavačke *prebirane* nošnje.

Vrbovečku nošnju možemo podijeliti na stariji i noviji tip. Stariji tip je *rozana* (sitno nabrana) nošnja koja se nosila još početkom 20. stoljeća, a koju nakon Prvog svjetskog rata zamjenjuje *šnitana* (široko nabrana) nošnja. Rozana se noš-

Vrbovec između dva rata

nja bitno razlikuje od nošnji okolnih regija i ima sličnosti sa starim tipom moslavačke nošnje, dok novija ima sličnosti s dijelom „bijeleg“ Moslavine i Bilogore.

ROZANA NOŠNJA

Svečana rozana nošnja sastoji se od suknje (*narozane rubače*), pregače (*fertuna*) i bluze (*oplećja*).

Nosila se u crkvu i u svečanim prilikama.

Duljina *rubače* i *fertuna* određena je širinom platna. Ne spajaju se *pole*, već se za širinu *rubače* uzima potrebna dužina domaćega lanenog platna. Na porub se prišiva *kačkana* (kukičana) čipka domaće izrade ili kupovna čipka tako da se, koristeći užu ili širu čipku, može dobiti potrebna dužina *rubače*. U pravilu, sezala je do polovice lista.

Prednji dio *oplećja* ukrašavao se s dva reda kupovne čipke, a sa svake strane čipke bile su *preštepene* po dvije *faldice*. Rijetka *oplećja* bila su ukrašena uskom trakom veza bijele, crvene i crne boje. Samo je nekoliko primjeraka *oplećja* koja imaju cijeli prednji dio ukrašen plosnim vezom i toledom. Ona se ne kopčaju sprijeda, već sa strane. Na rubove rukava prišivena je kačkana čipka domaće izra-

Vrbovečka rozana nošnja

Muška i ženska rozana nošnja

de ili tvornička. Na zapešću je rukav nabran i preko tih nabora se prišiva uska čipka kroz koju se može provući crvena traka, a služi za vezanje rukava

Rozanje je naziv za postupak izrade sitnih nabora, *faldica* u vidu plisea.

Odjevni predmet prethodno se dobro *povalja*. Namota se na valjak na koji se stavi *valjača*, a na nju pak oveći kamen ili dijete i pomičući *valjaču* naprijed-nazad tekstilije su se *povaljale*, izglačale. Potom se dio koji se *roza* navlaži i prstima se slažu sitne *faldice*. *Rubača* se počinje *rozati* od ruba prema pasici. Uz porub se slažu *faldica* do *faldice* širine koliko možemo obuhvatiti prstima. Kada se *naroza* cijela širina *rubače*, kamenim oblutkom potuku se *faldice*. Potom se taj dio prekrije krpom i *povalja* (stavi se teži predmet da drži *faldice*). Zatim se *roza* sljedeći red koliko možemo uhvatiti prstima i - tako redom dok ne dođemo do pasice. Isto tako se *roza* i *fertun*, s tom razlikom što se *fertun* po sredini uzdužno presavije i *roza na duplo* počevši od bočnog poruba prema sredini *fertuna*.

Na duplo su se *rozali* i rukavi *oplećja* - počevši od zapešća prema *stanima* (prednjem i stražnjem dijelu *oplećja*). Kada se rukavi osuše, svaki se zasebno namota te se povežu. Prednji i stražnji *stani* pribiju se na za to namijenjenu *kladu* od drveta koje ne pušta tanin, ili - ako se nije imala *klada za rozanje* - isto bi se radilo na preokrenutom koritu za pranje rublja. Zatim bi se dugačkom, debelom

iglom „podizale“ *faldice* iste širine kako je *oplećje* nabrano na porub oko vrata. Prednji i stražnji *stani* čvrsto se povežu za to namijenjenim krpama i ostave da se osuše. Nakon sušenja imamo *narozanu* nošnju koja tako izgleda do sljedećeg pranja kada se postupak ponavlja ispočetka. Svi dijelovi *rozane* nošnje *rozaju* se s krive strane.

Ispod nošnje su se prema potrebi oblačile dvije do tri *rozane* podsuknje i *dugača*. *Dugača* je bluza uskih rukava od domaćega platna. Na rukavima ima usku *kačkanu* čipku domaće izrade, ili kupovnu. Oko vrata je *obheklana* ili ima *cakline*. Na prsima je vezeni ili *štikani* ukras izrađen bijelim ili šarenim koncem.

Na *oplećje*, ispod vrata stavljale su žene veliku, crvenu, brokatnu mašnu. *Oplećje* su kopčale *bombovačama* (igle s okruglom glavicom), a u svečanijim prigodama raznovrsnim iglicama, broševima.

Opasivale su se kupovnim žutim pojasom koji ima četiri reda poprečnih crnih pruga. Za svaki dan žene su se opasivale, kod kuće tkanim, šarenim vunenim pojasom, ili su ga izrađivale od neizbijeljene pređe koju su nekad znale i bojati. *Fertun* vežu šarenim, kod kuće pletenim, trakicama od vune ili pređe, a u svečanijim prilikama vrpčama bijele, plave ili ružičaste boje koje 30-ih godina zamjenjuje kupovna trobojnica.

Po kući su obuvale opanke *kopčaše* i *saričare*, a za odlazak na misu pletene s malom peticom.

Opanci kopčaši

ŽENSKO OGLAVLJE

Za svaki dan djevojke pletu kosu u jednu pletenicu, a u svečanijim prilikama u dvije. U starije doba djevojke su prije puberteta na pletenice uz glavu vezivale *privezače* - šarene kupovne trake s cvjetnim uzorkom, dok su ih one koje su bile već za udaju namatale u *kofrtanj* - svaka bi se pletenica za sebe smotala na zatiljku. U novije vrijeme na pletenice vežu crvene mašne, ili ih slože u *košaricu* - pletenice prebačene jedna preko druge od uha do uha, ili *futu* - pletenice omotane jedna oko druge s unutarnje strane prikopčane metalnim *hernadlima*, a s vanjske, vidljive strane, *kostenim hernadlima* - kupovnim ukosnicama, napravljenim od kaučuka.

Pletenice složene u košaricu

Poculica

Žene su u svim prilikama nosile *poculice*. *Poculica* je znak da je žena udata. Na potiljku se ispletu dvije pletenice. U svaku pletenicu upletena je vrpca kojom se pletenice omotaju i privežu na *kobas* - drveni, pravokutni обруč. Na *kobas* se privezuje *poculica*. Osnova *poculice* je od čvrstog kartona na koji se prišivala kapica od domaćeg platna, na tjemenu obrubljena čipkom širine četiri do pet centimetara.

Ostali dijelovi *poculice* jesu *navez*, *vuha* i *rudeš*.

Navez je pravokutni ukras veličine 9 x 13 centimetara, u starije doba izrađen bodom polukrižića ili križića na rijetkom domaćem platnu, a u novije doba na plišu crne ili bordo boje ukrašen cvjetnim motivima, ili, rjeđe - *ftičekima*. Dolazi na potiljak, na dio gdje je kosa namotana na *kobas*.

Vuha su ukrašena gusto nabranim svilenim trakicama crvene, plave, ili roza boje.

Rudeš je dio *poculice* na tjemenu od uha do uha ukrašen čipkom i cvjetićima izrađenim od svilenih vrpca koji može biti sastavni dio *poculice* ili zasebni koji se *drukerima* prikapča na nju. Polovicom dvadesetoga stoljeća neke su žene umjesto ružica od svilenih vrpca na *poculicu* stavljale kupovne svilene cvjetice. *Poculice* za svečanije prilike bile su ukrašene mnogobrojnim metalnim pločicama zlatne ili srebrne boje i *šikom*, ukrasom u obliku cjevčice napravljen od vrlo tanke, gusto namotane žice.

Poculice za svaki dan nisu bile tako bogato *nacifrane* (urešene). Neke su na mjestu *rudeša* imale samo čipku širine pet centimetara, a rijetke su na nju još prišile tri velike mašne koje bi visile unazad i na lijevu i desnu stranu.

Postoje naznake da su žene do pojave tvorničkih marama na *poculicu* vezivale *peče*. *Peča* je uz dva ruba ukrašena prijedorom crvene boje uz koje je prišivena kupovna ili kačkana čipka. Pojavom tvorničkih rubaca djevojke i žene nose rupce *krunaše*, *delenaste*, *štofaste* i *svilenjake*. Žene su i marame kao i *peče* nosile povrh *poculice* i obavezno ih vezivale sprijeda ispod vrata. *Krunaši* su bijeli ili žuti rupci od fine pamučne tkanine uz rub ukrašeni s nekoliko pruga. *Zvali* su ih *krunaši*, jer im je cijena bila jedna kruna. Obavezno su ih dobro poštircale da bi uglovi dobro stajali. *Delenasti* rupci su od lagane vunene bijele ili krem tkanine sa sitnim uzorkom crne, zelene ili ružičaste boje. *Štofasti* rupci imaju našite cvjetice na podlozi bijele, krem, *žarke* (narančaste) ili smeđe boje. Najskuplji, pa se stoga i nose u svečanim prilikama i na misu, jesu *svilenjaki* izrađeni od debele svile s utkanim cvjetnim uzorkom.

Od nakita su nosile *vrsti*, jedan red perli različitih boja.

RADNA NOŠNJA

I za po kući su žene na *rozanu rubaču* oblačile *oplećje*, ali ono koje je već bilo *ponošeno*. Umjesto njega uglavnom su oblačile bluze od domaćeg platna ukrašene uz porub i oko vrata raznobojnim vezom. Oblačile su i *lastinske* bluze (tanka, čvrsta tkanina slična glotu) različitih boja: zelene, plave, smeđe i crne, ispod čijih je rukava izvirivala čipka *dugače*.

Rozana rubača i lastinska bljuza

Priteknjena rubača

Pri radu u livadi i polju *rubaču* bi sprijeda *priteknu*le za *pojas* (donji rub *rubače* zataknule bi za *pojas*). Ispod gornje *rubače*, čija prednja pola nije bila *rozana*, nosila se *rubača* koja je bila *rozana* ukrug. Da bi se to dobilo, *rozala* se je na duplo kao *fertun*. Na *priteknjenu rubaču* su umjesto *rozanog fertuna* u starije doba stavljale *fertune* od domaćeg platna kod kuće obojanog u crnu, plavu, zelenu, ili smeđu boju, a u novije crni ili šareni *fertun* od kupovne tkanine. U toj prilici ne bi maramu vezale ispod vrata već bi joj uglove prebacile jedan preko drugoga na tjemenu.

ŠNITANA NOŠNJA

Poslije Prvog svjetskog rata *rozane rubače* počinju se bojati tamnijim bojama, a u svečanijim prilikama zamjenjuju ih *šnitanim rubačama*.

Šnitane rubače izrađene su od miješanog domaćeg platna - *končeca*, pređe ili pamuka uz rub ukrašene *dupljanjem* ili *štikanjem*. *Dupljanje* je vrsta tkanja u *zijek*. U početku su se *štikale* iglom, a s pojavljivanjem šivaćeg stroja, *štikaju* se strojno. Rijetke su ukrašene kupovnim *šlingerajom* ili čipkom. Širina uzorka

Rozana i šnitana nošnja

Šnitana rubača i štikana dugača

Samica i štofasta bljuza

Samica i bljuza od jorgan svile

Mladenka i podsneš u šnitanoj rubači i markizetu

određuje širinu nabora na koji se je rubača *šnit*ala. Uglavnom su *šnite* širine deset do petnaest centimetara. Gotovo sve *rub*ače imaju poprečno po sredini umetnut *hanzec* širine pet centimetara izrađen istom tehnikom kao i rub *rub*ače. S prednje strane je jedna pola bez ukrasa preko koje ide *fertun* ukrašen isto kao i *rub*ača.

U početku se uz *šnit*anu *rub*aču odijevaju *dugače*, a kasnije bluze od kupovne, šarene tkanine dok su za najsvečanije prilike bile bluze od obične ili jorgan svile - brokat s uzorkom u tkanju iste boje - ružičaste, *žarke* (narančaste), *ciglaste* (boja opeke) ili *branjske* (bordo) boje. Žene su boju bluze usklađivale uz boju vrpce na *poculici*.

Za odlazak na jutarnju ili večernju misu žene odijevaju *samicu*. To je *šnit*-na *rub*ača koja sprijeda nema polu bez ukrasa, već je *štikana* ili *dupljana* ukrug. Preko nje se stavljala crna svilena pregača i odijevala brokatna ili *štof*asta *bljuza*.

Početkom 20. stoljeća mladenke na vjenčanje idu u *roz*anoj *rub*ači i *oplećju*. Na glavu stavljaju vjenčić iza kojeg na kosu prikopčaju široke vrpce ružičaste ili plave boje koje vise preko leđa.

Kada *roz*anu *rub*aču zamjenjuje *šnit*tana, mladenke su za vjenčanje na *šnit*anu *rub*aču oblačile *šnit*anu *rub*aču od kupovnog *šlinger*aja, a oko Drugog svjetskog rata *rub*aču od *markizeta* (tanke, prozirne, *šling*ane tkanine). Uz to su odijeva-

le bijelu brokatnu *bljuzu*. Na glavu su stavljale vjenčiče s papirnatim cvjetićima domaće izrade i šlajer koji je sezao do ruba *rubače*. Ispod šlajera kosa je bila smotana u *futu*.

Udovice su također nosile bijele *rubače* uz koje su odijevale crne bluze i na glavu stavljale crne rupce.

Dječaci i djevojčice su sve do polaska u školu nosili obične košuljice – haljice, također šivane od domaćega platna.

Zimi su se žene omatale debelim kupovnim vunanim maramama – *bundakima*, a uz *šnitane rubače* odijevale su kratke suknene kaputiće tamnih boja. Bogatije su na kragnu i rubove rukave prišivale krzno.

Kako je rasla kupovna moć stanovništva, nakon Drugog svjetskog rata, *rubače* zamjenjuje odjeća građanskih krojeva od kupovnih materijala. Nose ih još starije žene, a ostale do pedesetih godina dvadesetog stoljeća u svatovima, na misi za Božić i Uskrs. Zahvaljujući tadašnjem župniku, do početka osamdesetih godina dvadesetog stoljeća djevojke na primanje Svete potvrde idu u *rozanim* nošnjama. Do kraja 20. stoljeća popriličan broj mladenki poslije ponoći kada skida vjenčanicu odijeva *šnitanu* ili *rozanu* nošnju, a na glavu stavlja *poculicu*.

Žene u rubačama i suknenim kaputima

MUŠKA NOŠNJA

Muškarci su već početkom 20. stoljeća tradicijsku odjeću zamijenili građanskom, tako da gotovo i nema fotografija muškaraca u nošnji.

Muška nošnja sastoji se od *gaća* i *rubace* (u vrbovečkom kraju se i za košulju kaže rubača) od domaćeg platna. Nogavice gaća i rukavi košulje također se sitno poprečno *rozaju* kao i rukavi ženskog *oplećja*. Košulja je sprijeda *rojtana* (sitne *preštepane faldice*). Kopča se *špičakima*, porculanskim pucetima s glavicama sa gornje i donje strane. Preko toga ide crni prsluk – *lajbek*, čija je prednjica od sukna a leđa od svile. Zimi su muškarci odijevali kratke, crne suknene kapute. Glavu su pokrivali šeširom (nosila su ga i djeca) obrubljenim crnom trakom od koje je na stražnjoj strani načinjena ruža. Na noge su obuvali opanke, a poneki su nosili i čizme u koje bi zataknuli nogavice gaća. Svakodnevna odjeća bila je istoga kroja, ali *nenarozana*.

Do pedesetih godina dvadesetog stoljeća siju se konoplja i lan. Od konoplje izrađuju se uporabne tekstilije (krpe, ručnici, plahte), a od lana odjevni predmeti. Sve postupke - od sijanja lana ili konoplje, čupanja, močenja, stupanja, trličanja, grebenanja, pređenja, tkanja, šivanja, rozanja - žene rade same, uz pomoć ukućana. U našem kraju tkale su isključivo žene. Danas tkati i rozati znaju još samo stare žene i dvije četrdesetogodišnje entuzijastice koje to rade za potrebe lokalnoga kulturnog društva.

THE VRBOVEC FOLK COSTUME

By Ljiljana Stanko, Vrbovec

Summary

The Vrbovec folk costume was worn in the area of today's Vrbovec municipality, in the very town of Vrbovec and in the villages that had developed up to the 20th century, belonging to the Vrbovec and Lovrec parishes. The female costume may fall in to the category of the older costume type, known as «rozana» (puckered) and the more recent type – «šnitana» folk costume (pleated). Between the First and Second World Wars the «šnitana» costume is substituted for the «rozana» costume that is worn also as a more festive version at special occasions. The girls wear their hair in braids, while the married women wear the «poculica» (a married woman's cap) determining their marital status. Men exchanged their traditional costumes for civil clothes as early as at the beginning of the 20th century. The male folk costume had its festive and workday versions. The festive version consisted of pants and shirt finely puckered (the same as the female costume), and the workday costume consisted of pants and shirt of the same cut, but without any puckering.

Key words: the Vrbovec folk costume, «rozana» (puckered) folk costume, «šnitana» (pleated) folk costume, «poculica» (married woman's cap)